

Noe. Biblijny praojciec...

Autor tekstu: **Piotr Drobner**

Nie te fragmenty Biblii, których nie rozumiem, mnie dręczą,
ale te, które rozumiem.
Mark Twain

W Starym Testamencie znajdują się fragmenty, które są bardzo trudne w zrozumieniu. Miejsce takie nazywane jest „crux interpretum” — „krzyż interpretatora”. Wydaje się, że jednym z nich jest opowiadanie z Księgi Rodzaju, w którym Noe przeklina Kanaana. Jakiego rodzaju problem stawia to opowiadanie przed egzegetami?

I. Tekst biblijny w dalszym i bliższym kontekście

5.28 Gdy Lamek miał sto osiemdziesiąt dwa lata, urodził mu się syn. 29 A dając mu imię Noe, powiedział: Ten niechaj nam będzie pociechą w naszej pracy i trudzie rąk naszych na ziemi, którą Pan przeklął.

6.8 [Tylko] Noego Pan darzył życzliwością. 9 Oto dzieje Noego. Noe, człowiek prawy, wyróżniał się nieskazitelnością wśród współczesnych sobie ludzi; w przyjaźni z Bogiem żył Noe. (...) 13 [Bóg] rzekł do Noego: Postanowiłem położyć kres istnieniu wszystkich ludzi, bo ziemia przez nich jest pełna gwałtu; zatem zniszczę ich wraz z ziemią.

9.1 Po czym Bóg pobłogosławił Noego i jego synów (...).

18 Synami Noego, którzy wyszli z arki, byli Sem, Cham i Jafet. Cham był ojcem Kanaana.

19 Ci trzej byli synami Noego i od nich to zaludniła się cała ziemia.

20 Noe był rolnikiem i on to pierwszy zasadził winnicę.

21 Gdy potem napił się wina, odurzył się [nim] i leżał nagi w swym namiocie.

22 Cham, ojciec Kanaana, ujrzawszy nagość swego ojca, powiedział o tym dwu swym braciom, którzy byli poza namiotem.

23 Wtedy Sem i Jafet wzięli płaszcz i trzymając go na ramionach weszli tyłem do namiotu i przykryli nagość swego ojca; twarze zaś swych nie odwracali, aby nie widzieć nagości swego ojca.

24 Kiedy Noe obudził się po odurzeniu winem i dowiedział się, co uczynił mu jego młodszy syn,

25 rzekł: Niech będzie przeklęty Kanaan! Niech będzie najniższym sługą swych braci!

26 A potem dodał: Niech będzie błogosławiony Pan, Bóg Sema! Niech Kanaan będzie jego sługą!

27 Niech Bóg da Jafetowi dużą przestrzeń i niech on zamieszka w namiotach Sema, a Kanaan niech będzie jego sługą.

28 Noe żył po potopie trzysta pięćdziesiąt lat.

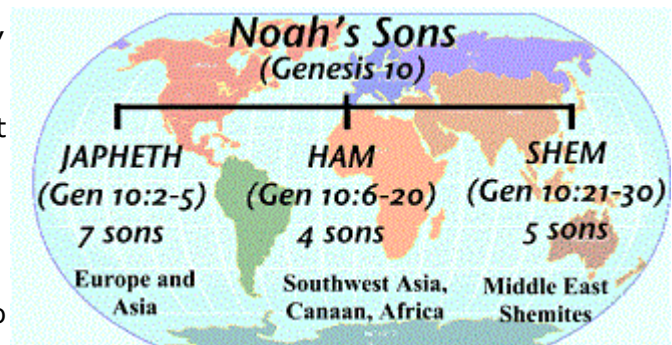
29 I umarł Noe w wieku lat dziewięćuset pięćdziesięciu.

10.1 Oto potomstwo synów Noego: Sema, Chama i Jafeta.

2 Synowie Jafeta: (...)

6 Synowie Chama: Kusz, Misraim, Put i Kanaan.

22 Synowie Sema: (...)

II. Wstępne spostrzeżenia

1. Fragment ten ma mocno wyeksponowaną strukturę przyczynowo-skutkową: werset 24. wyraźnie wskazuje, że postępowanie Chama jest bezpośrednią i jedyną przyczyną dla gwałtownej reakcji Noego.

2. Przekaz jest niezrozumiały: nie jest wiadome, jakie zachowanie Chama spowodowało gniew Noego, a już całkowicie zaskakujące jest przekleństwo Kanaana, syna Chama, zamiast samego sprawcy.

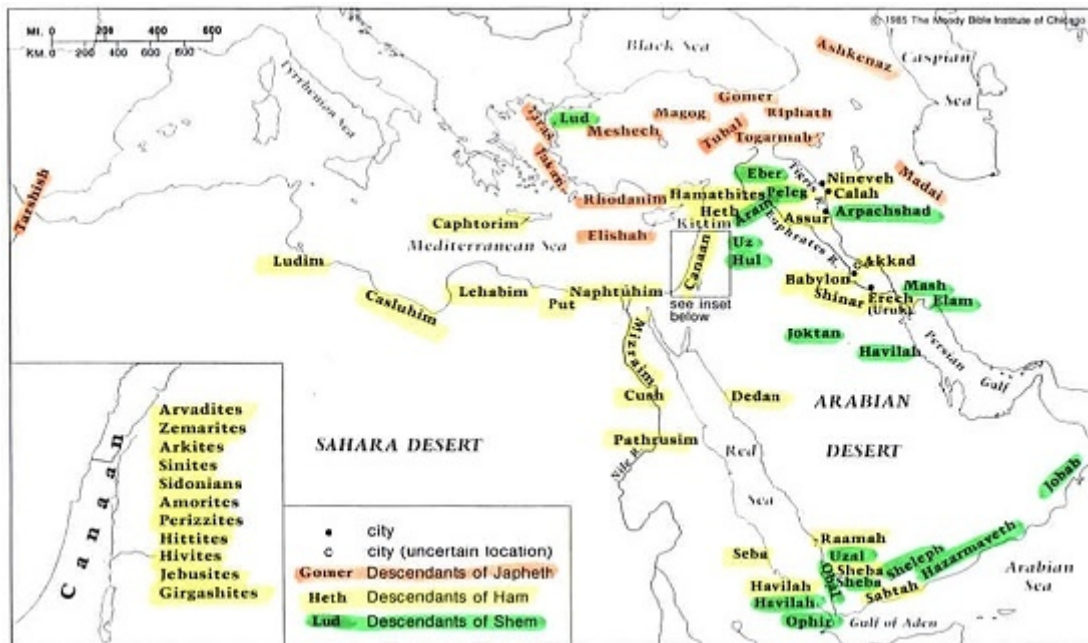
Błogosławieństwa i przekleństwa w tamtych czasach nie były tylko słowami: uważano, że mają

bezpośrednią moc sprawczą w sprowadzeniu przepowiedzianego losu. A Kanaan był zaledwie wspomniany w tle zdarzeń, wydaje się nie brać w nich udziału.

Ponadto, cóż takiego zrobili Sem i Jafet, że ujęci zostali w błogosławieństwach Noego? Okrycie płaszczem nagiego ojca, który i tak leżał w swoim własnym namiocie, nie w miejscu publicznym, ma być aktem zasługującym aż na błogosławieństwo?

3. Nawet wielokrotna lektura tekstu nie rozjaśnia sytuacji. Można się również przekonać, że najmniejszej wskazówki nie przyniesie zbadanie całej Biblii, gdyż nie występuje w niej żadne bezpośrednie nawiązanie do części pierwszej omawianego fragmentu.

4. Niejasność badanego epizodu może być spowodowana na przykład tym, że autor odwołuje się do treści znanych odbiorcy, nawet jeśli te nie występują w Piśmie. Obecnie ten kontekst nie musi już być taki oczywisty.

III. Percepcja tekstu

Przeprowadźmy eksperyment myślowy, polegający na zbadaniu odbioru treści tekstu przez przeciętnego wierzącego żyda (czy chrześcijanina).

1. Świat jest dogłębnie zepsuty. Bóg postanowił zgładzić wszystkich ludzi w potopie..

2. Jedynie „Noe, człowiek prawy, wyróżnił się nieskazitelnością wśród współczesnych sobie ludzi; w przyjaźni z Bogiem żył Noe". Tylko do niego Bóg mówił osobiście, gdy uczył go budować arkę. Wszystkich złych Bóg wytracił w potopie i wybrał tylko jednego jedynego dobrego Noego, którego uratował wraz z jego rodziną, a potem nawet zawarł z nim i jego synami wieczne przymierze i im błogosławił.

3. Noe jest pra- pra- praprzodkiem wierzącego — rodzi to dumę z pochodzenia od wybranego Noego.

4. Samo imię Noego jest krzepiące — 'pociecha' lub 'odpoczynek'.

5. Noe się upił. Nie jest to godne pochwały — jednak zdarza się i najlepszym. Pijany prapradziadek rozebrał się i leżał goły — niedobrze!, wstyd! Ale przecież był w swoim namiocie — nikogo nie zgorszył.

6. Pojawiają się imiona Chama i Kanaana. To ten Cham, którego potomkowie gnębili żydowskich przodków w Egipcie przez 400 lat. Nie pozwalali im odejść. Uchodzących na wolność Chamici zawzięcie ścigali, by zabić. Słusznie Bóg zatopił złych ludzi. Co roku w święto Paschy starsi przypominają o tym.

7. To ten Kanaan — syn Chama. To właśnie jego potomkowie walczyli z żydowskimi przodkami i nie chcieli ich wpuścić do kraju, w którym, co prawda, mieszkali, ale który był nam obiecany! i teraz słusznie jest nasz, bo to byli bezbożnicy! — nie czcili naszego Jahwe, głupcy. Ileż to razy dzieci, zaciekawione opowieścią o ucieczce z Egiptu, wręcz domagały się opowieści o walkach

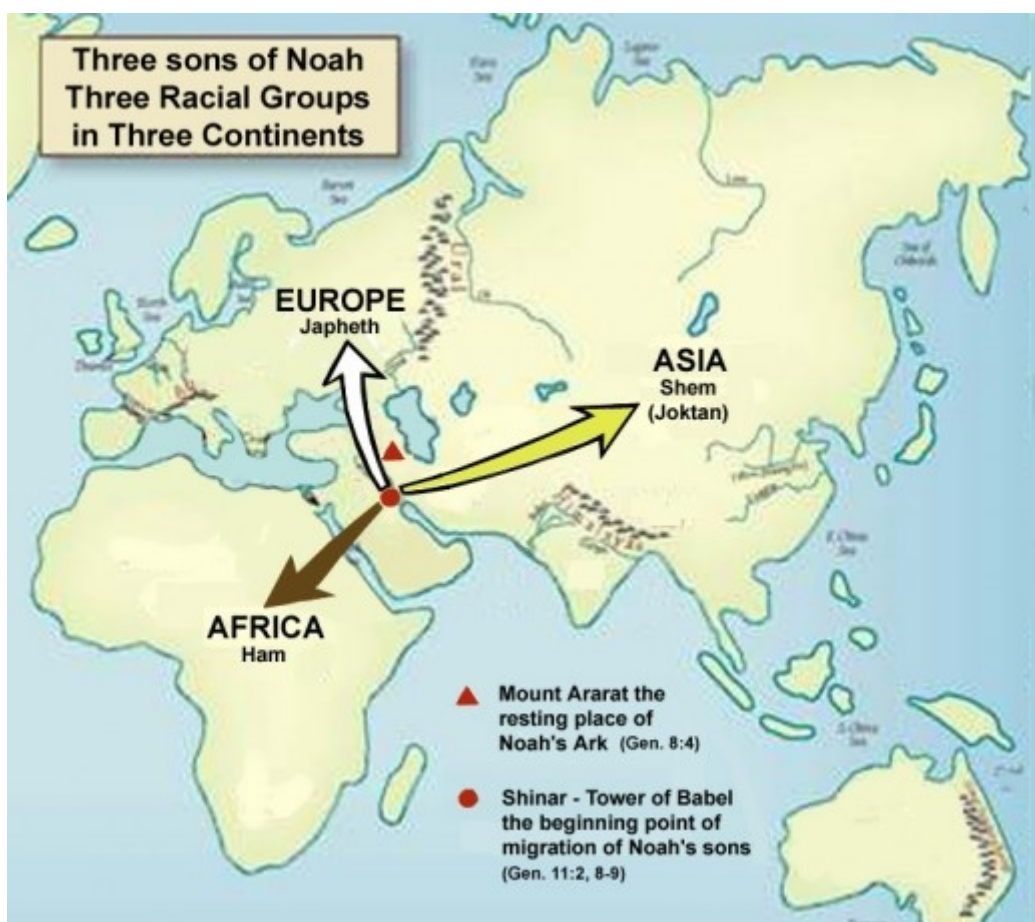
i sprawiedliwym zdobyciu Kanaanu. Rok w rok słyszymy w świątyni i synagogach o Wyjściu i podboju.

8. I ten właśnie Cham ujrzał nagość niewinnie śpiącego sobie w namiocie pradziadka i beczelnie rozpoviedział to braciom — zły człowiek.

9. Dobrzy Sem i Jafet z szacunkiem, pokornie i usłużnie poszli zakryć nagość ojca płaszczem.

10. Noe błogosławił dobrych Jafeta, a zwłaszcza Sema (to bardzo ważny mój przodek) — jestem dumny, że zachował się tak godnie.

11. Co właściwie tam zrobili Cham i Kanaan, być może dowiem się od starszych. Na pewno zachowali się niewłaściwie. „Gdyby Kanaan był niewinny nie zostałby przeklęty”, a i na samego Chama też powinno spaść przekleństwo.

IV. Analiza percepcji

1. Przeprowadzony eksperyment rozświetlił nieco drugą część o przekleństwie i błogosławieństwach. Nie powiększył jednak wiedzy o części pierwszej, o szczegółach całego zajścia. Wydaje się więc, że dodatkowych informacji nie znał też żaden przeciętny wierny;

2. Eksperyment wskazuje, że autor rzeczywiście odwołuje się do wiedzy odbiorcy. Z bardzo pozytywnym obrazem Noego (6.8,9), zbudowanym w umyśle adresata, ostro kontrastują głęboko utrwalone (wcześniej i gdzie indziej) negatywne konotacje, związane z Chamem i Kanaanem. Nastawienie to jest dodatkowo wzmacniane za pomocą opozycji: Cham i Kanaan — Sem i Jafet. Wzmianka o sławnym praprzodku Semie budzi w słuchaczu więź emocjonalną, uruchamia silne związki rodzinne, klanowe, plemienne, religijne — osobiste pozytywne zaangażowanie w losy Sema i Noego.

W takiej sytuacji zgrupowane razem imiona Chama i Kanaana, pojawiające się bezpośrednio tuż przed zawiązaniem akcji, zanim ta jeszcze ruszy, automatycznie budzą zdecydowanie nieprzyjazny stosunek do obu postaci, które jeszcze nic nie zrobiły. Kanaan w tym epizodzie nie działa — jedynie istnieje. Mimo to, już na samym początku wywołane jest kategoryczne

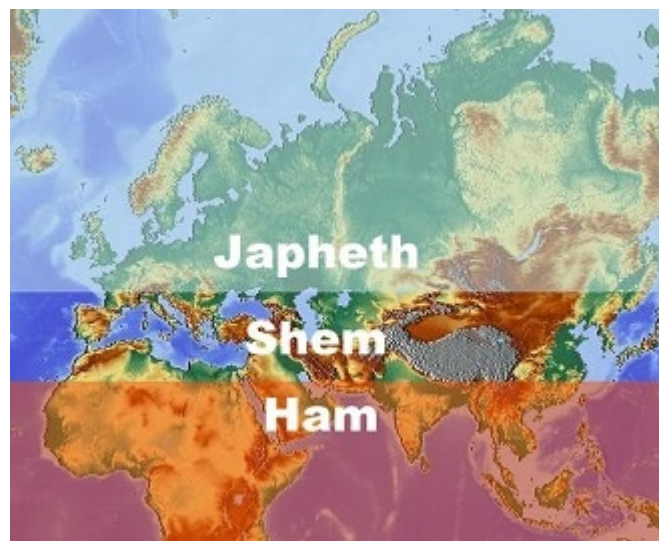
rozgraniczenie: swój i obcy. Nawet mocniej: swój i wróg.

Toteż ocena postaci i wydarzeń przez odbiorcę tekstu jest zdeterminowana: nawet nie w pełni orientując się w przyczynach zajścia, adresat gotów jest w pełni akceptować skutki — przekleństwo i błogosławieństwa;

3. Współcześnie tekst oddziałuje dużo słabiej — prawie wyłącznie przez pozytywny opis Noego na tle potopu i przymierza. Postacie Chama i, przede wszystkim, Kanaana zubożniały — przeklinanie tego drugiego może nawet dziś oburzać. Bohaterowie ci są postrzegani z pewnej już odległości, nie budzą silnych emocji, blakną, przeistaczają się w postacie literackie, papierowe...;

4. Lecz i bez uprzedniej znajomości bohaterów, sama konstrukcja fabuły wywołuje wrażenie niewłaściwości postępowania Chama tak, że i współczesnego czytelnika zaskakuje 'nieoczekiwane' przekleństwo Kanaana oraz — przede wszystkim — brak 'kary' dla Chama!

5. I nadal mocno intryguje i domaga się wyjaśnień enigmatycznie zarysowana akcja części pierwszej epizodu.

V. Przegląd często proponowanych i przyjmowanych wyjaśnień

W1. Cham nie okrył Noego i nie zachował dyskrecji, czym nie okazał ojcu należytego szacunku;

W2. Chama prostacko rozśmieszyły nietrzeźwość i nagość ojca, grubiańsko i rubasznie wydrwił, wyszydził i ośmieszył go przed braćmi;

W3. Cham lubieżnie podglądał ojca, namawiał też do tego swoich braci;

W4. Cham wykastrował ojca chcąc uniemożliwić mu splodzenie następnego syna. Motywuje się to tym, że Adam miał tylko dwóch synów i to wystarczyło, by jeden zabił drugiego. Tymczasem synów Noego, już i tak jest trzech. Sem i Jafet ratują ojca przed śmiercią z wykrwawienia się. Noe, nie mogąc mieć czwartego syna, przeklął czwartego syna Chama.

Zgodnie z Księgą Kapłańską 20.11-21 zwroty „odślaniać nagość”, „oglądać nagość” są eufemizmami, zastępnikami określającymi stosunki seksualne, stąd wynikają kolejne możliwości:

W5. Cham wykorzystał ojca homoseksualnie i poinformował o tym braci, może nawet zachęcał ich do naśladowania. Motywacje Chama mogłyby być dwie:

a) wyłącznie pożądliwość i lubieżność;

b) przechwycenie władzy rodowej przez zhańbienie, poniżenie, upokorzenie i zdominowanie ojca, o czym powiadamia braci;

Patrząc bardziej wąsko, według Księgi Kapłańskiej 20.11 sformułowanie „odślaniać nagość ojca” może oznaczać stosunek seksualny z żoną ojca, więc:

W6. Cham współżył z żoną Noego:

a) własną matką;

b) inną z żon ojca.

Punkt W6. uzupełnia się i uszczegóławia następująco:

W7. Cham współżył z żoną Noego, własną matką, a „Kanaan był dzieckiem zrodzonym z tego niegodziwego związku”.

(W8. Inne spotykane analizy, polegające na wyjaśnianiu tekstu poprawionego:

- a) 'pierwotnie to Cham był obłożony przekleństwem';
- b) 'pierwotnie to Kanaan był trzecim (czwartym) synem Noego';
- c) 'pierwotnie to Kanaan ujrzał nagość Noego';
- d) 'pierwotnie to Kanaan wykastrował Noego'

należy zbyć milczeniem z oczywistych powodów. W Biblii nic takiego nie występuje i nic na to nie wskazuje.)

VI. Krytyczna analiza wyjaśnień

Objaśnienie sytuacji uznamy za satysfakcjonujące jedynie wtedy, gdy poprawnie uzasadni wszystkie następstwa występujące w tekście. Żadne z zaproponowanych dotychczas nie spełnia tego kryterium:

1. Propozycje W1. — W7. mają wspólną wadę: w ogóle nie wyjaśniają przeklęcia Kanaana, on jest w nich nieaktywny, wręcz nieobecny;

2. Kolejna usterka prób W1. — W7.: nawet jeśli Cham z jakiegoś powodu nie mógł zostać przeklęty przez Noego (np. choćby dlatego, że obejmowało go - 'mocniejsze' przeciw — błogosławieństwo boże), to w jaki sposób przekleństwo spadłoby wyłącznie na samego Kanaana, z pominięciem trzech innych synów Chama? Złorzeczenie całemu potomstwu Chama dałoby się zrozumieć, samemu tylko pierwotnemu synowi także.

A Kanaan na takiego nie wygląda, jako wymieniony na ostatnim miejscu: „Kusz, Misraim, Put i Kanaan” (10.6);

3. Dodatkowo punkty W1. — W3. podają przewiny i zasługi, które nie są wystarczającym powodem do przekleństw i błogosławieństw;

4. Wyjaśnienie W4., co prawda, odpowiednio obciąża Chama i wystarczająco wyjaśnia błogosławieństwa dla Sema i Jafeta za uratowanie życia Noemu, jednak motywacja Chama jest żenująco naiwna, niewiarygodna. Zdumiewa też fakt, że ani uratowany Noe, ani Sem czy Jafet, ani nikt inny, nie przejawia zamiarów ukarania Chama za okrutne okaleczenie i pohańbienie Noego z tak błahego powodu. Nie pada z ich strony żadna pretensja wobec Chama;

5. Punkty W5. — W7. związane z aktami seksualnymi są obciążone anachronizmem: jakiegokolwiek regulacje życia seksualnego wprowadzi dopiero Mojżesz w dość nieokreślonej przyszłości. W każdym razie, wcześniejsze przymierze Boga z Noem nie wprowadza żadnych zakazów seksualnych. (Można pominąć ten kontrargument jako mający małą wagę, wyjątkowo przychyłając się tu do opinii apologetów, że Mojżesz mógł niekiedy kodyfikować starsze, zastane prawa. Nie pochodziłyby one wszakże z Objawienia. Nie wszystkie prawa boskie byłyby zatem takie boskie...);

6. Wyjaśnienia W5b. — W7. dyskwalifikuje fakt, że Cham nigdy nie uzurpował sobie dominacji nad rodem Noego, który wkrótce się rozdzielił i rozproszył;

7. Objasnienie W6b. nie ma podstaw: w tekście nie ma żadnej sugestii o większej, niż jedna, liczbie żon Noego;

8. W przypadkach W6. i W7. zadziwia fakt, że Sem i Jafet nijak nie reagują — tym razem na skalanie czci i pohańbienie przez Chama ich własnej matki, a Noe — żony. Nie budzi to w nich gniewu, żądzy pomsty, chęci ukarania sprawcy. Nie posuwają się nawet do krytyki, przygany. Nic o tym nie wiadomo, a to ewentualnie mogłoby być zasługą godną błogosławieństwa. Ponadto: przy tak eufemistycznej, więc symbolicznej, interpretacji określenia „odsłaniać nagość ojca”, jako zakazanego stosunku Chama z matką, jakąż „nagość” próbowaliby zasłonić po wszystkim Cham i Jafet? Tak rozumianej „nagości” raczej nie da się 'przykryć', i to 'płaszczem'. „Nagość” w tym epizodzie należy zatem rozumieć nieco bardziej dosłownie;

9. W wariacie W7. przeklęcie Kanaana, jawnie 'kazirodzkiego' syno-wnuka jest przynajmniej zrozumiałe, choć on sam jest tu jednak bez winy. Niezrozumiałą nadal jest brak przeklęcia Chama —

grzesznika, jedyne sprawcy zająścia. Ciężar takiego grzechu przeważałoby błogosławieństwo boże, zniósłby je, zniweczył. Ale domysł W7. jest błędny z innego, ważniejszego powodu: Cham miał już Kanaana zanim akcja epizodu ruszyła! Przed wszystkimi zdarzeniami sam tekst aż dwukrotnie to głosi (w. 18 i 22) — więc Kanaan nie mógł urodzić się w tutaj opisanych okolicznościach;

10. Wobec przejrzanym propozycji i ich krytyki, nie wiemy nadal jaka rzeczywistość została przedstawiona w badanym fragmencie Biblii. Zreasumujmy więc sytuację:

zrozumienie fragmentu jest niemożliwe bez ustalenia i uzasadnienia brakujących faktów:

- a. rola i miejsce Kanaana w incydencie;
- b. charakter czynu Chama;
- c. brak konsekwencji dla Chama.

VII. Bardziej wnikliwe badanie tekstu

1. Bohaterowie epizodu mieszkają w namiotach. Wydawać by się mogło, że obraz taki sytuuje akcję w odległej, koczowniczej jeszcze przeszłości. Ale przecież „Noe był rolnikiem i on to pierwszy zasadził winnicę”. Musiał jej doglądać, pilnować, choćby przed ptakami. Noe pije wino, więc musiał mieć też tłocznnię do winogron, wino musiało gdzieś spokojnie sfermentować. Noe zatem nie jest nomadą, koczownikiem — prowadzi osiadłe życie. Winnica i mieszkanie w namiotach to bardzo wyraźne nawiązanie do Święta Namiotów (Święto Szałasów, Święto Sukot), prastarego święta winobrania i zakończenia zbiorów. Rolnicy na co najmniej siedem dni przenosili się do prowizorycznych szałasów postawionych w winnicach. Święto Namiotów należało obchodzić jak najradośniej, jeść, pić i radować się ze wszystkich darów ziemi. Taką też ma inną nazwę: Czas Naszej Radości. w tym okresie obowiązuje nawet zakaz obchodzenia żałoby, postów i umartwiania się. Święto miało czysto rolniczy i relaksacyjny charakter — 'dożynki' i odpoczynek, zabawa po ukończeniu prac rolnych. Dopiero później powiązano je z nocowaniem w namiotach uciekinierów w czasie Wyjścia z Egiptu.

Nie stroniono od wina. Do dziś osoby czytające w synagodze fragmenty Tory wydają zazwyczaj przyjęcie, na którym pije się alkohol.

W okolicznościach tego wielkiego święta obserwujemy odurzonego winem Noego. Może nawet nieco można go rozumieć.

2. Powyższa uwaga ujawnia wysoką kondensację treści w dwu początkowych wersach 20.-21. Taką samą kompresję widać w całym fragmencie. Więcej, cała Prehistoria Biblijna (rozdziały Rdz 1-11) składa się z tak bardzo zagęszczonych epizodów. Niemal każde słowo może wymagać ważnego uwzględnienia.

3. W całym epizodzie kilku faktów nie znamy, a kilku nie dostrzegamy. Na przykład:

a. pomiędzy przeklęciem Kanaana a błogosławieństwami Sema i Jafeta, na początku w. 26. znajdują się trzy niepozornie wyglądające słowa: „A potem dodał”. Nie są niezbędne, mogłoby ich tu nie być, tak jak to jest pomiędzy błogosławieństwami w wierszach 26. i 27. Ale one są właśnie tu, w tym miejscu. To znaczy, że w przemowie Noego wystąpiła krótka przerwa, niemal niezauważalny moment milczenia. Chwila ciszy — jakże jednak głośnej! To właśnie tu Noe się zawahał, zastanowił — i w efekcie coś przemilczał. Jeśli kiedykolwiek miałby się odnieść do Chama, to tylko teraz. Nie zrobił tego;

b. przyzwolenie na wyjaśnianie słów: „Cham, (...) ujrawszy nagość swego ojca” za pomocą zakazów z Księgi Kapłańskiej 20.11-21 jest poważnym błędem i formalnym i merytorycznym. Klauzule te wyraźnie i dobitnie domagają się działania, sprawstwa w „odsłanianiu nagości”, aktywności w „oglądaniu nagości”. Tutaj zaś Cham biernie „ujrzał”...;

c. jeśli ktokolwiek zadziałał, by „odsłonić nagość”, to był to nietrzeźwy Noe: „napił się wina (...) i leżał nagi”. W tekście wprawdzie nie występuje zwrot „odsłonił swoją nagość”, lecz czynność ta jest zasugerowana przez opis jej widocznego skutku. Czy taki zwrot oznacza wyłącznie obnażenie się? Czy też może znów mamy do czynienia z eufemizmem?

Zwrot ten występuje w Biblii tylko jeden raz w tym kontekście. Księga Kapłańska 18.10 głosi: „Nie będziesz odsłaniać nagości córki twojego syna lub córki twojej córki, bo są one twoją nagością”. Jest to zakaz stosunków seksualnych mężczyzny ze swoją wnuczką.

VIII. Wyjaśnienie właściwe

1. Można już przystąpić do poprawnego odtworzenia sytuacji. Dodatkowo pomoże w tym jej uproszczony schemat:

1. Noe w namiocie odurzony winem;

2. Noe nagi + (? _____?);
 3. Cham jest świadkiem i reaguje = (? _____?);
 4. Sem i Jafet pomagają Noemu;
 5. Noe trzeźwieje;
 6. Noe przeklina Kanaana;
 7. (Cham: przemilczany przez Noego);
 8. Sem i Jafet błogosławieni przez Noego
 9. (brak konsekwencji dla Chama).
- Fakty, których jeszcze nie znamy:
- a. rola i miejsce Kanaana;
 - b. charakter czynu Chama.
- Fakt, który bardzo dobrze znamy:
- x. Cham był ojcem Kanaana.

2. Reguły narracji i poetyki biblijnej oraz powyższa struktura formalna opowiadania, a także wcześniejsze rozważania podpowiadają jeden jedyny możliwy sposób wypełnienia luk faktami, których nie znamy, z uwzględnieniem faktu, który znamy.

Uzupełnienie to wyjaśnia w całości wszystkie motywacje działań i zaniechań bohaterów opowiadania tak, że badany epizod nie wymaga już żadnej interpretacji ani egzegezy. Jest jasny, zrozumiały i przejrzysty.

3. Tego wyjaśnienia nie znajdziemy jednakże w żadnej dostępnej publikacji biblistycznej czy egzegetycznej.

4. Dociekliwy Czytelnik może samodzielnie uzupełnić tytuł tego artykułu.

Bibliografia:

Adamczyk D, Upadek Chama i jego skutki na podstawie Rdz 9, 18-29, *Seminare. Poszukiwania naukowe* t. 30, r. 2011, s. 7-15, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, <http://www.seminare.pl/pdf/tom30-01-adamczyk.pdf> (13.07.2014);

Biblia Tysiąclecia z komentarzami, wyd. V, Pallottinum 2006, <http://libertarianin.org/Ebooks/BIBLIA%20TYSI%20CLECIA%20Z%20KOMENTARZAMI.pdf> (13.07.2014);

Bin Gorion M. J., *Żydowskie legendy biblijne*, Wydawnictwo KOS, Katowice, 2009 r.

Chrostowski W., *Pięcioksiąg, czyli Tora Mojżesza*, Skrypt dla studentów II roku na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Warszawa 2007, http://www.mm.pl/~radaz_kun/teologia/Chrostowski_skrypt.pdf (13.07.2014);

Chrostowski W., *Przekleństwo Kanaana — nieudana próba zdobycia zabronionej dominacji* (Rdz 9,20-27), *Przegląd Powszechny* 11/759/84, s. 169-183, Jezuici • Warszawa, http://www.przegląd powszechny.pl/archiwum_content/pdfs/1984/759.pdf (13.07.2014);

Kahn A., *Paraszat Noach*, jewish.org.pl Portal Społeczności Żydowskiej, <http://www.jewish.org.pl/index.php/opinie-komentarze-mainmenu-62/2724-rabin-kahn-paraszat-noach.html> (13.07.2014);

Noach, Cham i Kanaan, The 614th Commandment Society, <http://www.the614thcs.com/40.1025.0.0.1.0.phtml> , (13.07.2014)

Hegg T., *Parsza ósma: Genesis 9:18 — 10:32; Księga Izajasza 49:1-13; Objawienie św. Jana 5:1-14*, <http://www.torahresource.com/ArticlesPolish/08CommentsParashahPolish.pdf> (13.07.2014);

Heshel A. J., *Szabat*, Wydawnictwo Esprit, Kraków 2009, http://issuu.com/wydawnictwoesprit/docs/szabat_-_isuul# (13.07.2014);

Ślawik I., Ślawik J., *Homoseksualizm problemem Kościoła?*, *Rocznik Teologiczny, ChAT*, r. LII, z. 1-2/2010, http://www.academia.edu/1967705/Homoseksualizm_problemem_Kosciola (13.07.2014);

Sukot — Święto szalasów, Muzeum Historii Żydów Polskich, <http://www.jewishmuseum.org.pl/pl/wydarzenie/sukot-swiato-szalasow-1> (13.07.2014);

Wróbel M. S., *Znaczenie i obchody Święta Namiotów w starożytnym Izraelu*, *Scripta Biblica et Orientalia* t. 3. (2011), s. 99 — 108, KUL, UAM, UJ, UW, http://academicon.pl/sites/academicon.pl/files/znaczenie_i_obchody_swieta_namiotow.pdf

(13.07.2014)

Piotr Drobner

Inżynier elektryk o zainteresowaniach humanistycznych; Poznań.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 23-07-2014)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9703) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9703>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.

Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl